

UDC 378:373.3.091.12.011.3–051:7

Субботенко Ілля Юрійович

аспірант кафедри мов і методики їх викладання
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка, Україна

Мамчиц О.Б.

завкафедри мов і методики їх викладання, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІКИ І МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито взаємодію мистецтва і педагогіки, зокрема засереджено увагу на творчому розвитку майбутнього педагога. Проаналізовано деякі погляди на питання творчості, висвітлені на сторінках наукових студій Андрія Баумайстера. Описано вплив сучасних технологій на розвиток мисленнєвої сфери учня. Розглянуто особливості мислення людей, які пов'язані з творчими професіями (музикант, художник). Окреслено важливість розуміння мистецтва як своєрідного способу відображення внутрішнього через зовнішнє (відображення переживання, схвильованості, радості, тощо в дитячих малюнках). Намічено перспективи розвитку взаємодії мистецтва та педагогіки, спрямовано увагу на важливість майстерності та оригінальності, відтворення навколишньої дійсності через твори образотворчого мистецтва.

Ключові слова: ідея, майстерність, мистецтво, творчість, творчий потенціал художня активність, художнє мислення.

Постановка проблеми: актуальність вивчення питання взаємодії мистецтва і педагогіки зумовлена низьким рівнем мистецької компетентності серед майбутніх вчителів початкової школи. У процесі масової комп'ютеризації

суспільства, стає надзвичайно актуальним питання творчо-пошукового (не шаблонізованого) сприйняття реальності і, як наслідок, адекватного відображення цієї реальності в творах мистецтва і дитячих роботах. Розвиток потужного художнього потенціалу особистості педагога набуває все більшої актуальності в контексті масової шаблонізації мислення та гальмуванні творчого потенціалу особистості.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану взаємодії педагогіки та мистецтва, певних переваг, недоліків та перспектив розвитку мистецької освіти в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток художніх інтересів, виховання емоційно ціннісного ставлення до мистецтва та навколишньої дійсності, розвиток художньо-творчої активності – це ті напрямки, які дозволять розкрити творчий потенціал майбутнього педагога.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх вчителів початкової школи до розвитку художньо-творчої активності учнів. На досягнення цієї мети спрямовано і державну освітню політику, що знайшло відображення в Законах України «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2014), у Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), Концепції загальної мистецької освіти (2003), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004) та інших документах, в яких наголошується на необхідності якісної підготовки майбутніх педагогів. Велику кількість ґрунтовних досліджень присвячено особливостям художнього розвитку, зокрема питанням мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки викладачів, обґрунтовано у дослідженнях таких учених як-от: В. О. Комаровська, М. Лещенко, О. Рудницької. Вивченню проблеми художнього розвитку школярів присвячені праці S. Steadmen. Мистецтво як засіб розвитку творчих здібностей та образного мислення, висвітлено у працях таких науковців, як: D.Welton, E.Winner. Особливості

творчих можливостей людини розкриваються такими науковцями як М. Harris, R. Lerner. Суттєвий внесок у дослідження проблеми сприйняття мистецтва зробив Андрій Баумайстер [1].

Вступ. Як свідчить історія, з художньо-творчим розвитком людей безпосередньо пов'язаний увесь світовий прогрес. Майбутнє культури залежить від сприятливих чи несприятливих умов **творчого зростання** людини, які відображаються в її **художній творчості**. **Патологічний стан дитячих малюнків**, брудні кольори, їх дисгармонійне співвідношення, домінування чорних мотивів, схильність до копіювання, а не висловлювання свого - все це може свідчити про певну хворобу психіки дитини, пов'язану або із сім'єю, дитячим садком, школою або з товаришами. І, навпаки, досконалість малюнку, причому власного, а не скопійованого, довершеність композиції, ліній і пропорцій, яскрава палітра, чистота кольорів та їх естетичне співвідношення - усе це свідчить про внутрішнє здоров'я, чистоту, гармонію духовних і фізичних сил дитини. Тому Дмитро Лебедев, фахівець у галузі лікувальної педагогіки, пише: «Я мрію про той час, коли образотворча діяльність увійде до числа основних предметів у школі від першого до останнього класу» [4]

Виклад основного матеріалу. Важливість взаємодії педагогіки і мистецтва спонукає нас дійти до цілком логічного висновку. Не може бути педагогіки без мистецтва та мистецтва – без педагогіки. Леонардо да Вінчі, яскравий приклад художника, науковця та педагога. Все в його творчості взаємопов'язано та має взаємний вплив. Поділяючи думки шановного Андрія Баумайстера, маємо погодитися з автором у тому, що. *«Певні свідомі зусилля, наполегливий пошук і довгий шлях уможливають ту ситуацію, за якої факт або подія показують нам своє друге обличчя, свій справжній вигляд. Платон знайшов для цього слова з буденної мови – eidos, idea»*. [1,с.12-13]. Дійсно, створення музичного чи художнього твору починається з ідеї, задуму, творчого підходу до видимої реальності, шляхом споглядання та внутрішнього зосередження, так би мовити занурення у світ творчого пошуку. Мистецтво дуже

добре розкриває внутрішній світ особистості, творчий потенціал, особливості мислення, внутрішні переживання, систему цінностей, світогляд, психологію.

Дослідник Отич О.М., розглядаючи мистецтво в системі мистецьких субдисциплін педагогіки в контексті сьогодення, цілком логічно і доречно зауважує, що *«Інтегруючись з філософією й наукою, мистецтво утворює теоретичний дискурс, що охоплює філософське, наукове й художнє світобачення, забезпечуючи їх полілог. Найбільш плідною взаємодія цих форм суспільної свідомості є, поза всіляким сумнівом, у гуманітарній сфері. Зокрема, взаємодія мистецтва і педагогіки породжує такі унікальні феномени, як: мистецтво педагогіки, педагогічне мистецтво, мистецька педагогіка, педагогіка мистецтва та арт-педагогіка. Означені поняття нерідко вживаються як синоніми. Досліджуючи далі взаємопроникнення мистецтва і педагогіки, Отич О.М. на сторінках своїх наукових студій, актуалізує таку думку «Говорячи про мистецтво педагогіки, мають на увазі її подвійну сутність як науки і мистецтва, на чому наголошують майже усі педагоги, починаючи від Й. Песталоцці й К. Ушинського» [5]. Ми долучаємось до думки дослідника, який цілком прозоро та зрозуміло доводить взаємовплив мистецтва і педагогіки. Згадана арт-педагогіка має надзвичайно великий потенціал у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Мистецтво позитивно впливає на здоров'я дитини, покращує її внутрішній стан, спонукає до активного творчого осягнення дійсності.*

У свою чергу мистецтво – це проекція педагогіки і навпаки. Отич О. М., поділяючи думки Ушинського, наголошує на значущості педагогіки саме як на мистецтві, що цілком яскраво проілюстровано на сторінках робіт корифея та майстра творчої думки К.Д. Ушинського, який стверджує, що *«педагогіка - це не наука, а найбільше, найскладніше, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв, яке спирається на безліч обширних і складних наук (фізіологію, психологію та логіку) і крім знань, потребує здібності й нахилу, і як мистецтво ж, прагне до ідеалу» [6].*

В Україні одним із перших звернув увагу на педагогічний потенціал мистецтва Памфіл Юркевич. Його “філософія серця” наскрізь просякнута ідеями педагогіки мистецтва.

Поділяючи думки шановного пана Отича, ми підкреслюємо що мистецтво має величезний педагогічний потенціал, про що змістовно стверджує на сторінках свого дослідження науковець Отич О.М. *«Ідеї П. Юркевича були творчо розвинені на початку ХХ століття І. Фолькельтом, Р. Штайнером та іншими прогресивними зарубіжними й вітчизняними педагогами, які активно закликали до використання педагогічного потенціалу мистецтва у навчально-виховному процесі школи, вбачаючи у ньому ефективний засіб протидії все зростаючій інтелектуалізації освіти. Упровадження мистецтва до змісту та організаційних форм навчання і виховання школярів мало забезпечити, на думку Р. Штайнера, такі умови для формування їхньої особистості, за яких би інтелектуальне послідовно вироблялося з художнього, завдяки чому зберігалася б цілісність і життєва сила молодого людини»*[5].

Грунтуючись на розумінні педагогіки як мистецтва, а педагога – як художника, вальдорфська педагогіка накопичила цінний досвід ефективного використання педагогічного потенціалу мистецтва у навчально-виховній роботі з учнями та професійній підготовці вчителя» [5].

Про педагогічний потенціал мистецтва для педагогіки наразі забувають, що може призвести до збіднення педагогіки та знецінення мистецьких цінностей в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Педагог як художник, диригент педагогічного процесу, мудрий керманіч творчо-пізнавальними можливостями учнів створює таку атмосферу взаємодовіри та взаємодопомоги, що кожен його урок є картиною, а кожна картина є уроком. Уроком мудрості, краси, та вічних цінностей буття.

Історико-педагогічними дослідженнями Н. Дем'яненко доведено, що у змісті загальнопедагогічної підготовки вчителя у кінці ХІХ - на початку ХХ століття вагоме місце посідали мистецькі й педагогічно-мистецькі дисципліни,

зокрема, „Співи”, „Малювання і ліплення”, „Дикція і декламація”, „Огляд народної і дитячої літератури”, „Дитячі типи в літературі і живописі”³, „Мистецтво як чинник позашкільної освіти”⁴, „Теорія і психологія художньої творчості”, „Графічне мистецтво (креслення, малювання з історією мистецтва)”, „Тонічне мистецтво з практичними вправами”; „Образотворче мистецтво”, „Техніка мови у зв'язку з художнім читанням і малюванням”, „Тональне мистецтво”, „Історія і теорія мистецтва”, „Мистецтвознавство”, „Графічна грамота”, „Постановка голосу і виразне читання”, „Розповідання та ігри”, „Педагогічне малювання”, „Праця і мистецтво, як елементи соціуму”, „Народна творчість”, „Історія України з історією мистецтва [5].

Аспекти цієї проблеми у своє чергу ретельно досліджено на сторінках науково-мистецьких студій пана Отича, який наводить багатий перелік предметів, пов'язаних з творчим розвитком та набуттям мистецької компетентності в контексті реалій сьогодення. Варто зацентувати пильну увагу на такому положенні: «На викладання мистецьких і педагогічно-мистецьких дисциплін у педінститутах, за результатами досліджень Н. Дем'яненко, відводилося у 1920-30 роки приблизно 14% від усього навчального часу, що дозволяло майбутнім вчителям оволодівати базовими прийомами педагогічної техніки та іншими елементами педагогічної майстерності, забезпечувало їм творче самопочуття, розвивало техніку мовлення, стимулювало до дотримання естетичного зовнішнього вигляду»[5].

Зв'язок між поведінкою дитини та її творчістю є надзвичайно тісним.

Наше поведінка відображається на можливостях нашого пізнання, і, у свою чергу, наше пізнання внутрішнім чином пов'язане з нашою поведінкою.

«Щоб річ показала нам своє справжнє обличчя, ми маємо виробити зовсім нову стратегію нашої поведінки [1]. Виробити своєрідний індивідуальний підхід до вирішення поставленої мети. Наше пізнання внутрішнім чином пов'язане з нашою поведінкою» стверджує Андрій Баумейстер [1, с.13].

Майстерність і в мистецтві, і в педагогіці – це певний рівень практики, який дає можливість глибше зрозуміти оточуючу нас видиму реальність. *«Найбільш*

важливі і визначальні аспекти дійсності ми можемо пізнавати, лише якщо ми цього бажаємо, якщо ми усвідомлюємо глибоку потребу їх пізнавати. І, звісно, ми маємо постійно практикувати таку майстерність пошуку. Ми маємо стати майстром думки, майстром мислення. Тільки за таких умов дійсність дозволить нам виявити ці її визначальні і принципові аспекти». [1, с. 13].

Щоб сприймати образотворче мистецтво або музику високого ступеня складності, необхідно привчати себе до цього. Зір, слух і смак так само виховуються, як і спроможність міркувати або аргументувати. Андрій Баумайстер ілюструє це наступним чином «Я можу проілюструвати свою думку добре відомим прикладом. Кожна людина, якщо вона буде сумлінно тренуватися, може розрізнити близько 1.000 ароматів (троянди, липи, персика, молока, морського повітря тощо). В той же час як сомельє або людина, котра працює, наприклад, у парфумерній сфері, може розрізнити близько 10.000 ароматів. Ніхто не буде заперечувати, що існує різний ступінь майстерності і різний ступінь обізнаності чи не в усіх сферах людського життя» [1, с. 13].

У процесі масової комп'ютеризації суспільства стає надзвичайно актуальним питання творчого сприйняття реальності, вміння розрізнити, оцінювати, міркувати та дійти до обґрунтованих і правильних висновків. Використання сучасних технологій має дві сторони: з однієї – вони певною мірою допомагають у вирішенні тих чи інших питань, а з іншої їх негативний вплив позначається на творчому розвитку, спонукаючи учня сприймати світ через готові шаблонізовані конструкції. Негативні наслідки сучасних технологій в навчальному процесі ми можемо бачити на прикладі учнів початкової школи, які на перервах збираються групками для того, щоб повністю зануритися у віртуальний світ, а, перебуваючи на уроці, все думкою продовжують знаходитися у ньому. Школярі, які поринули у віртуальний світ, не здатні до творчого вирішення питань. Фрази більшості учнів початкової школи шаблонізовані і стереотипні, а малюнки характеризуються незавершеністю, експресивністю та хаотичністю ліній та мазків.

Сприйняття дійсності людини, яка поєднує у своїй діяльності педагогіку і мистецтво, відмінне від людини яка не цікавиться питаннями мистецького розвитку. Андрій Баумейстер на сторінках своїх наукових студій наводить надзвичайно цікавий і яскравий приклад сприйняття реальності різними людьми. *«Уявімо, що перед нами партитура – нотний запис, сукупність певних символів. Цю партитуру створив якийсь відомий композитор. Уявімо, далі, що ми слухаємо виконання музичного твору, виконання цієї партитури. Сидячи у концертній залі, ми чуємо музику - і це фізична реальність (потік звуків, який ми фізично сприймаємо: одна фізична реальність впливає на іншу - фізичні звуки впливають на нашу спроможність чути). Тепер припустімо, що поряд з нами сидить професійний музикант або принаймні людина з музичною освітою (нехай її звать, наприклад, Марія). Вона чує цю музику (потоки звуків, які вона сприймає на слух, - певні фізичні факти, що чуттєво і безпосередньо нею сприймаються), а після прослуховування ця людина може записати цю музику на слух, тобто створити свою партитуру. Іншими словами, Марія може зробити зворотний переклад: з «мови» фізичних переживань і сприйняття - на мову нотних знаків і математичних структур. У такому випадку фізична реальність звукового потоку знову перекладається мовою символів. [1,с.17-18].*

Висновки. Мистецтво повинно чуттєво сприйматися людиною, має значення і творча інтуїція, творчий смак, художнє мислення. Звернімо увагу на приклад, що наведено вище, зокрема на такі слова *«Марія може зробити зворотний переклад: з «мови» фізичних переживань і сприйняття - на мову нотних знаків»*. Отже, сприйняття реальності має тісний зв'язок із внутрішнім світом особистості. Таким чином, якщо дитина переживає певні позитивні чи негативні події у своєму житті, це має відображення у її творчості (малюнках, манері малювання тощо).

Зрозумівши істинне мистецтво як відображення сили і могутності Найвеличнішого Художника та Композитора, ми усвідомимо, за словами Альберта Дюрера, таку істину *«Мистецтво корисне, бо воно божественне і*

служує високій священній меті...ним можна досягнути високої і вічної слави...воно корисно тим що служить славі Божій, бо всі бачать, що Бог дарує своєму творінню розум, який вміщує це мистецтво»[3]. Ми покликані передати дітям через мистецтво красу створено світу та закласти в їх серця насіння любові. А любов, як добре відомо – це головне в житті людини, що має вічну цінність. «Любов ніколи не перестає» читаємо ми в Слові Божому (1Коринтян 13 розділ 8 вірш)[2]. Це місце Священного Писання названо гімном Любові, тільки любов змінює дитину на краще. «Ми повинні усвідомити, що ідеальних дітей не існує. Дивно! Ми чуємо цей вислів щодня, але не віримо йому. Граючи в гру з ігноруванням почуттів, ми вимагаємо досконалості від дітей. По-друге, ми мусимо постійно пам'ятати про переваги і недоліки учнів нашого класу. Ми повинні визнати і не забувати, що в наших учнів є такі якості, які нам хотілося б змінити. Минуло багато часу, поки ми навчилися думати про її позитивні якості в ті моменти, коли вони нас розчаровували. По-третє, ми повинні приймати дітей такими, якими вони є, включаючи всі їхні недоліки»стверджує Росс Кембл (*Ross Campbell*) [7].

На завершення, вважаємо за доцільне навести думку Андрія Баумейстера «Той, хто відповідає за початок буття, хто задає світові його фундаментальні структури - це Композитор. Відповідно, структура світу - це оригінальна партитура, симфонія у вигляді нотних символів до її виконання. Все, що відбувається у реальності (дійсність природи і духу, сукупність емпіричних фактів і подій) - це симфонія, що виконується у концертній залі (нашому Всесвіті). Тобто природу і духовне життя ми можемо представити як симфонію в її звучанні, у процесі її виконання. А наше пізнання,(педагогіка) філософія і конкретні науки, - це запис партитури на основі слухання цієї симфонії (на основі сприйняття звукового потоку - на основі різноманітних даних досвіду)... Виконання може бути різною мірою досконалим, воно може бути майстерним (але щоразу по-різному), а може бути жахливим і непрофесійним. В останньому випадку можна було би сказати про «неістинне»,

«недійсне» виконання. Бо поганий піаніст або скрипаль радше - взагалі не є піаністом або скрипалем. Усі ці майстри-виконавці дозволяють нам усе глибше розуміти світову симфонію і все глибше переживати й усвідомлювати первинний задум. Позаяк виконавці і слухачі є творчими і вільними людьми, їхні дії з необхідністю передбачають різні мотиви і різне бачення їхнього місця і ролі у всесвітній музичній виставі...» [1,с.18-19].

Список джерел:

1. Баумейстер А. Біля джерел мислення та буття. Вибрані філософські етюди. - К.:ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. - 480 с.
2. Біблія (Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту). – К. : Вид-ня місіїного тов-ва «Нове життя Україна, Кемпус Крусейд фор Крайст», 1992. – С. 1–959; С. 1–296.
3. Дюрер А. Дневники. Письма. Трактаты. Том 2 - Ленинград Государственное издательство искусство, 1957. - 253 с.
4. Лебедев Д. Школа гармонии//Искусство в школе.- 1995.№5)
5. Отич О.М. ПЕДАГОГІКА МИСТЕЦТВА У СИСТЕМІ МИСТЕЦЬКИХ СУБДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІКИ (порівняльний аналіз концептуальних засад) «Мистецька освіта в Україні»
6. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: У 6-ти т. - Т. 1. -К., 1983. - С. 192-193.
7. Ross Campbell How to Really Love Your Child Chariot Victor Publishing A Division of Cook Communications, 4050 Lee Vance View, Colorado Springs, Colorado 1992.- 149 p.